

„Studencka Solidarność” Niezależne Zrzeszenie Studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (1980–1989)

Wystawa przygotowana przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej
Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku
Delegatura w Bydgoszczy

Scenariusz i realizacja:

Izabela Mazanowska i dr Przemysław Wójtowicz

Kwerenda, teksty i wybór materiałów:

Izabela Mazanowska i dr Przemysław Wójtowicz

Udostępnienie zdjęć i materiałów archiwalnych:

gen. Zbigniew Nowek
prof. zw. dr hab. Wojciech Polak
Remigiusz Stasiak
Artur Wiśniewski

Maciej Zakrzewski – Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej IPN w Krakowie
Wydział Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Delegatury IPN w Bydgoszczy

Wykorzystano następujące publikacje:

- W. Polak, Najtrudniejsze egzaminy. Niezależne Zrzeszenie Studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika na tle wydarzeń w kraju i regionie (1980–1982), Toruń 2001
- W. Polak, Czas ludzi niepokornych. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” i inne ugrupowania niezależne w Toruniu i Regionie Toruńskim (13 XII 1981–4 VI 1989), Toruń 2003
- Niezależne Zrzeszenie Studentów 1980–1989. Obrazy, Kraków 2010
- R. Spalek, Jarosław Guzy. U źródeł złego i dobrego. Rozmowy z pierwszym przewodniczącym Krajowej Komisji Koordynacyjnej NZS, Warszawa 2009

Projekt graficzny i druk:

Firma „Megakop”

Codzienna i niecodzienna działalność Zrzeszenia

NZS powstał przede wszystkim jako autentyczna, oddolna organizacja mająca za zadanie reprezentowanie społeczności studenckiej – zarówno wobec władz uczelni, jak i w stosunku do władz politycznych. Takiej roli bowiem nigdy nie wypełniał Socjalistyczny Związek Studentów Polskich, który był w istocie jedną z przybudówek PZPR i służył kontroli określonej grupy społecznej. Istotnym zadaniem NZS stało się rozwiązywanie – w porozumieniu z władzami UMK – problemów sygnalizowanych przez studentów. Zajmowało się tym Akademickie Biuro Interwencji. Służyło temu również aktywne uczestnictwo reprezentantów NZS w posiedzeniach Senatu.

NZS tworzyło nową jakość w dotychczasowej rzeczywistości akademickiej, przede wszystkim dzięki prowadzonej działalności: wydawniczej, kulturalnej, samokształceniowej. Szczególną popularnością cieszyły się otwarte spotkania ze znanymi osobistościami, przyjeżdżającymi do Torunia. Gromadziły one często kilkusetosobowe rzesze zainteresowanych np.: 12 listopada 1980 r. w salł technologicznej Instytutu Chemii prelekcję wygłosił prof. Edward Lipiński – członek KOR; 19 lutego 1981 r. w auli UMK doszło do debaty pomiędzy Adamem Michnikiem, a działaczem „struktur poziomych” PZPR Lechem Witkowskim; 5 marca 1981 r. w auli UMK odbyło się spotkanie z Mirosławem Chojeckim – założycielem niezależnej oficyny wydawniczej „Nowa”; 7 maja 1981 r. w auli UMK zorganizowano spotkanie nazwane żartobliwie „zjazdem sił antykomunistycznych” w którym udział wzięli: Janusz Korwin-Mikke (krakowska „Oficyna Liberalów”), Aleksander Hall (Ruch Młodej Polski), Andrzej Czuma (Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela); itp. Inicjowane były również spotkania artystyczne, takie jak chociażby koncert Jacka Kaczmarskiego (marzec 1981 r.), czy występ satyryczny Jacka Fedorowicza (czerwiec 1981 r.).

Staraniem członków NZS udało się zorganizować biblioteki wydawnictw niezależnych, działające przy wszystkich wydziałach uczelni. Pomagało to w przygotowaniu do spotkań samokształceniowych, które co dwa tygodnie odbywały się w DS 3. Inną formą oddziaływania na społeczność akademicką przez NZS było nadawanie własnego programu w studenckim radio (cotygodniowa „ABC” – audycja bez cenzury).

Hala Technologiczna UMK w trakcie spotkania

Debata Adam Michnik – Lech Witkowski, 19 lutego 1981 r.

Spotkanie z prof. Edwardem Lipińskim, 12 listopada 1980 r.

Aula UMK w trakcie debaty

Codzienna i niecodzienna działalność Zrzeszenia

Spotkanie z Miroslawem Chojeckim,
5 marca 1981 r.

Aula UMK w trakcie spotkania

„Zjazd sił antykomunistycznych” (Janusz Korwin-Mikke,
Aleksander Hall, Andrzej Czuma), 7 maja 1981 r.

Aula UMK w trakcie spotkania

Spotkanie NZS z nowym rektorem UMK prof. Stanisławem Dembińskim,
maj 1981 r.

W czasie spotkania

Występ Jacka Fedorowicza, czerwiec 1981 r.

Spotkanie z Anną Walenbynowicz zorganizowane przez
NSZZ „Solidarność”

Reakcja NZS UMK na kryzys bydgoski

Ogólnopolska akcja protestacyjna wobec wydarzeń bydgoskich do których doszło 19 marca 1981 r. była największą kampanią, w której brały udział lokalne struktury niezależnych organizacji. Warto podkreślić, iż NSZZ „Solidarność”, NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” oraz NZS działały w tym okresie wspólnie. Wydarzenia bydgoskie wywołały niespotykane do tej pory poruszenie wśród najróżniejszych grup społecznych i organizacji, nie tylko związanych z „Solidarnością”. Ukazało się wiele listów protestacyjnych, w których apelowano o rzetelne wyjaśnienie sprawy. Stosunek członków NZS wobec incydentu był jednoznaczny. Oskarżono funkcjonariuszy MO i SB w Bydgoszczy o nadużycie władzy i spowodowanie wzrostu napięcia w kraju. Domagano się natychmiastowego pociągnięcia sprawców pobicia do odpowiedzialności. Dnia 21 marca 1981 r. MKZ NSZZ „Solidarność” w Toruniu przekształcił się w Międzyzakładowy Komitet Strajkowy. Znaleźli się w nim również m.in. przedstawiciele NZS UMK. Członkowie Zrzeszenia aktywnie włączyli się w wir wydarzeń, w szczególności sposób odznaczając się na odcinku walki informacyjnej. Drukowano oraz kolportowano ulotki i oświadczenia protestacyjne. Studencką specjalnością stały się napisy na ulicach i murach. Dnia 23 marca 1981 r. z inicjatywy NZS zorganizowano w auli UMK wiec protestacyjny, w trakcie którego potępiono akcję MO i SB w Bydgoszczy.

Ulotka kolportowana przez NZS UMK

Siedziba MKZ NSZZ „Solidarność” w Toruniu na ul. Bydgoskiej 8, w marcu 1981 r.

Przykładowe hasło na terenie miasteczka uniwersyteckiego na Biel-anach

Hasło na murze klubu „Od Nowa” wykonane przez studentów Piotra Gierszewskiego i Zbigniewa Zygore

Klub „Od Nowa” w marcu 1981 r.

Tekst piosenki antyreżimowej popularnej po wydarzeniach bydgoskich

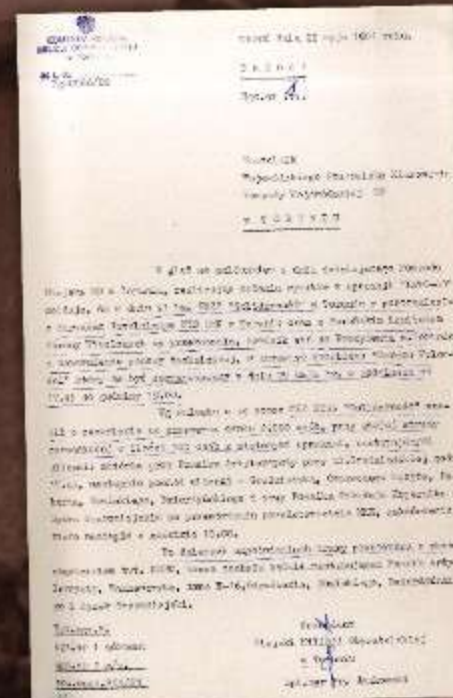

Rezolucja przyjęta na wiecu protestacyjnym studentów UMK, 23 marca 1981 r.

Marsz Wolności (25 maja 1981 r.)

Dnia 25 maja 1981 r. MKZ NSZZ „Solidarność”, Zarząd Uczelniany NZZ UMK oraz Toruński Komitet Obrony Więzionych za Przekonania wspólnie zorganizowały w Toruniu Marsz Wolności w geście solidarności z więźniami politycznymi przetrzymwanymi przez władze PRL. Trasa przemarszu wiodła od Pomnika Artylerii, przez ul. Grudziądzką, aż na Rynek Staromiejski. Niesiono okolicznościowe transparenty z hasłami wzywającymi m.in. do uwolnienia Ryszarda i Jerzego Kowalczyków oraz członków KPN. Pod pomnikiem Mikołaja Kopernika odbyła się duża manifestacja w której wzięło udział ok. 2 tys. osób. Z przemówieniem wystąpił Andrzej Sobkowiak – członek Toruńskiego Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania – który poruszył m.in. sprawę braci Kowalczyków, odsiadujących wyrok 25 lat więzienia za podłożenie w październiku 1971 r. bomby w auli Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, gdzie miała się odbyć akademie z okazji święta MO i SB. Następnie z ramienia NZZ głos zabrała Krystyna Kuta, która scharakteryzowała dotychczasowe inicjatywy podjęte na rzecz więźniów sumienia. Podziękowała również licznie zgromadzonym za udział w marszu, a przede wszystkim za to, iż nie przestraszyli się ostrzeżeń płynących ze strony władz administracyjnych. Manifestację zakończono odśpiewaniem hymnu narodowego. Duża część zebranych udała się na mszę św. do pobliskiego kościoła Św. Ducha.

Meldunek KM MO w Toruniu dotyczący przygotowań do marszu

Okolicznościowy transparent na budynku UMK

Przemarsz przez miasto

Jeden z niesionych transparentów

Na trasie

Marsz Wolności (25 maja 1981 r.)

Działacze NWS UMK na trasie przemarszu

Wejście na Stare Miasto

Transparent niesiony przez członków NWS UMK

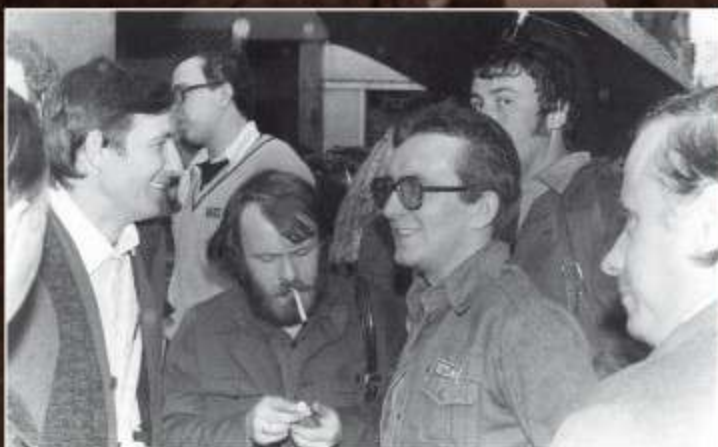
Wiec na Rynku Staromiejskim

Transparenty przypominające o aresztowanych członkach KPN

Przemówienie Krystyny Kuty

Po manifestacji (od prawej) Zbigniew Ankiersztajn, Jan Wyrowiński, Wiesław Janowski, Stanisław Śmigiel, Grzegorz Misiakowski, Józef Domian

Meldunek KM MO w Toruniu opisujący marsz

Marsz protestacyjny (28 listopada 1981 r.)

W nocy z 17 na 18 listopada 1981 r. dwaj członkowie „Solidarności” zauważyli mężczyzn zamalowujących szyby sklepowe i zrywających plakaty związkowe na Starym Mieście w Toruniu. Gdy próbowali ich zatrzymać, zostali dotkliwie pobici. Co najistotniejsze, nie interweniował przebywający w pobliżu patrol milicyjny. Następnie witryny sklepowe, na których wisiały związkowe plakaty, dalej zamalowywano, tym razem już w asyście milicjantów. Była to zorganizowana akcja tzw. nieznanymi sprawców, czyli pracowników SB działających pod osłoną funkcjonariuszy MO, którzy ewidentnie złamali prawo. Zdarzenie spotkało się z natychmiastową reakcją Zarządu Regionu Toruńskiego NSZZ „Solidarność”. Ze względu na poszanowanie decyzji podjętej 18 listopada przez Komisję Krajową odstąpiono od organizowania strajku. Niemniej wymyślono jego formę zastępczą.

Dnia 28 listopada 1981 r. o godz. 12.00 zorganizowano w Toruniu marsz protestacyjny. Protest odbył się pod hasłem dostępu związku do środków masowego przekazu oraz przeciwko łamaniu praworządności przez organa MO i SB. Trasa marszu przebiegała m.in. ul. Grudziądzką, przy której znajdowała się siedziba KW MO. Na Rynku Staromiejskim zaplanowano wiec. Wzięło w nim udział ok. 20 tys. osób, co w odniesieniu do ówczesnej liczby mieszkańców miasta (ok. 180 tys.) stanowiło zadziwiający wynik. Uczestniczyli w nim nie tylko zwolennicy NSZZ „Solidarność”, NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” i NZS, ale także wielu mieszkańców województwa, którzy w ten sposób wyrażali swoje niezadowolenie z rzeczywistości politycznej. Marsz był najbardziej jaskrawym odzwierciedleniem autentycznego i powszechnego poparcia społecznego, jakim niewątpliwie cieszyły się niezależne organizacje działające w regionie.

„Żywe reklamy” marszu protestacyjnego

Zbiórka pod Pomnikiem Artylerii

Przed KW MO w Toruniu

Na trasie

W kierunku Starego Miasta

Marsz protestacyjny (28 listopada 1981 r.)

Przejście przez Plac Armii Czerwonej (dzisiejszy Plac Teatralny)

Wejście w ulicę Dzierżyńskiego (dzisiejsza Chelmińska)

Jeden z licznych transparentów niesionych przez manifestantów

Wiec na Rynku Staromiejskim

Przed Ratuszem Staromiejskim

Manifestanci w okolicy Dworu Artusa w którym trwał studencki strajk listopadowo-grudniowy

Rocznica Marca'68

Upamiętnienie trzynastej rocznicy Marca'68 i jednocześnie przypomnienie lokalnej społeczności prawdziwej historii studenckiego buntu stało się dla NZS wiosną 1981 roku zadaniem szczególnie ważnym. Tym bardziej, iż w 1968 r. na UMK doszło do lokalnych wystąpień. Warto zaznaczyć, że obchody rocznicowe były pierwszą dużą imprezą organizowaną przez nowowybrany Zarząd Uczelniany organizacji. 13 marca 1981 r. w Klubie Morskim istniejącym w Domu Studenckim nr 3 odbyło się spotkanie z toruńskimi uczestnikami Marca'68. Najważniejszym elementem obchodów stał się marsz, który zorganizowano ulicami Torunia 14 marca 1981 r. Zgromadzeni na nim manifestanci wyruszyli sprzed stołówki w Domu Studenckim nr 1, aby przypomnieć fakt, iż w 1968 r. odbywały się tam studenckie wiece. Następnie trasa przemarszu wiodła przez Plac Artylerii oraz ulicami: Fosa Staromiejska, Piekary, Panny Marii, aż do Rynku Staromiejskiego. Jego kulminacyjnym punktem był wiec pod pomnikiem Mikołaja Kopernika. Okolicznościowe przemówienia wygłosili członkowie NZS: Władysław Wilkans i Jacek Jagła oraz uczestnik Wydarzeń Marcowych – Jan Sternicki. Przy okazji rocznicy nie zapomniano o odpowiedniej oprawie plastycznej. Na budynkach UMK rozwieszono okolicznościowe plakaty sporządzone przez studentów – działaczy NZS – z Wydziału Sztuk Pięknych. Wydano także specjalny numer pisma „Immunitet”.

Ulotka NZS UMK zachęcająca do udziału w manifestacji

Zbiórka przed Domem Studenckim nr 1

Przemarsz przez Rynek Staromiejski

Grupa studentów Wydziału BiNoZ (od lewej) NN, Daria Jedwabna, Piotr Rydel, Hanna Zbigniewicz, Anna Filbrandt, Małgorzata Zbigniewicz, Małgorzata Jankowska

Wiec przed pomnikiem Mikołaja Kopernika

Przemówienie Jana Sternickiego – uczestnika toruńskiego Marca'68

Demonstracje studenckie (1988–1989)

Jednym z przejawów działalności odrodzonego NZS były demonstracje i manifestacje uliczne. Wielokrotnie organizowano je wspólnie z innymi strukturami opozycyjnymi, tj. Konfederacją Polski Niepodległej, Ruchem „Wolność i Pokój”, Niezależnym Ruchem Społecznym „Ziemia Chełmińska”. Zdarzały się sytuacje, w których manifestacje przybierały formę happeningu.

W rocznicę stanu wojennego 13 grudnia 1988 r. na toruńskiej Starówce demonstrowali działacze NZS i Ruchu „Wolność i Pokój”. Siedmiu z ośmiu demonstrantów zatrzymano. Następnego dnia tymczasowy Zarząd Uczelniany NZS zorganizował wiec protestacyjny przed Rektoratem przeciwko zatrzymaniu kolegów.

Odrzucenie wniosku o rejestrację NZS, złożonego przez Ogólnopolski Komitet Organizacyjny NZS stało się przyczyną manifestacji na Rynku Staromiejskim w Toruniu 19 stycznia 1989 r. Wzięło w niej udział 1500 osób.

Dnia 13 marca 1989 r. NZS demonstrowało przeciwko toruńskim Zakładom Chemicznym „Polchem”, które na początku lipca 1988 r. spowodowały katastrofę ekologiczną emitując do atmosfery trujące związki siarki.

Wiec NZS UMK pod rektoratem, 14 grudnia 1988 r. (od prawej) Maciej Karwowski

Wiec przed Kościołem Chrystusa Króla w Toruniu zorganizowany wspólnie przez niezależne struktury, w które zaangażowana była młodzież, 3 maja 1988 r.

Przewodniczący Tymczasowego Zarządu Uczelnianego NZS UMK Maciej Romaniuk, 14 grudnia 1988 r.

Demonstracja działaczy NZS UMK i Ruchu „Wolność i Pokój”, 13 grudnia 1988 r.

Milicja Obywatelska zabezpieczająca manifestację NZS UMK na Rynku Staromiejskim, 19 stycznia 1989 r.

Demonstracje studenckie (1988–1989)

Manifestacja NZS UMK na Rynku Staromiejskim, 19 stycznia 1989 r.

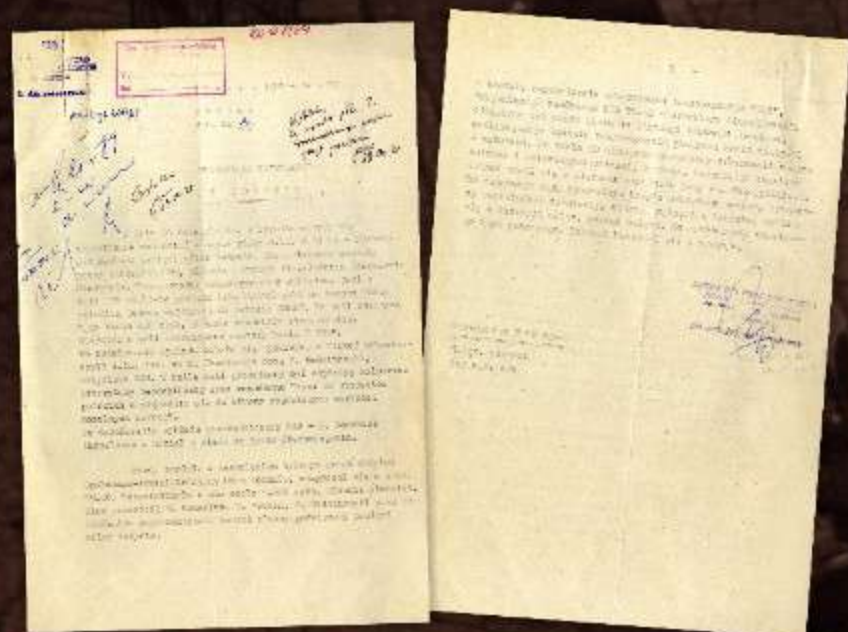
Pikieta NZS UMK przeciwko Zakładom Chemicznym „Polchem”, 13 marca 1989 r.

Plakaty w trakcie pikiety

Rafał Maszkowski w czasie pikiety NZS UMK

Raport WUSW w Toruniu opisujący obchody rocznicy Zbrodni Katyńskiej, 20 kwietnia 1989 r.

Manifestacja w rocznicę Zbrodni Katyńskiej, 20 kwietnia 1989 r.

Po 13 grudnia 1981 r.

Po wprowadzeniu stanu wojennego część członków NZS nadal spotykała się w wąskim gronie. Po wakacjach 1982 r. utworzono Tymczasowy Zarząd Uczelniany NZS w składzie: Mieczysław Gliński, Grzegorz Górski, Sławomir Krotoszyński, Mieczysław Mentzen, Wojciech Polak, Zbigniew Umiński. Grupa dysponowała powielaczem, na którym drukowano ulotki, pisemko „Jeszcze tym razem” oraz „Immunitet”. Należy podkreślić, iż wielu członków NZS aktywnie włączyło się w druk oraz kolportaż „bibuły”. W październiku 1982 r. Zbigniew Nowek zorganizował w Bydgoszczy (na prywatnej działce w Myśliczku) nieformalne spotkanie członków Zrzeszenia, mające za zadanie koordynację dotychczasowych rozproszonych działań. Niemniej w kolejnych latach działalność NZS osłabła. Wpływ na to miał również czynnik obiektywny – kończenie studiów przez roczniki okresu „karnawału” Solidarności. Marazm starali się przerwać studenci z młodszego pokolenia: Marianna Błaszczak, Radziimir Prus-Grobelski, Krzysztof Zaleski. Dzięki ich inicjatywie w latach 1985–1987 istniała tajna Uczelniana Komisja Koordynacyjna NSZ.

Do najbardziej dramatycznych wydarzeń w województwie toruńskim w okresie stanu wojennego doszło w dniach 1 i 3 maja 1982 r. w Toruniu. Z inspiracji Tymczasowego Prezydium Zarządu Regionu (konspiracyjnej struktury NSZZ „Solidarność”) odbyły się wówczas alternatywne obchody rocznic, które przerodziły się w starcia mieszkańców Torunia z oddziałami ZOMO na Starym Mieście. Ze szczególną brutalnością siły milicyjne atakowały młodzież i studentów. Jedną z przyczyn agresywnego zachowania mundurowych mogła być chęć zemsty za antyreżimowy happening, który odbył się w godzinach wieczornych kilka dni wcześniej, 28 kwietnia, w domach studenckich przy ul. Mickiewicza. Funkcjonariusze MO i SB weszli wówczas na teren akademików, ale musieli poprzestać na legitymowaniu krnąbrnych studentów, ponieważ na miejsce zdążyła przybyć ekipa władz UMK: rektor, prorektorzy i dziekani. Mundurowi mogli odczuwać niedosyt, który odbili sobie na mieszkańcach w dniach 1 i 3 maja. Według danych milicyjnych w trakcie zajęć zatrzymano w sumie 288 osób (94 osoby po 1 maja i 194 osoby po 3 maja). Wśród zatrzymanych dominowały dwie grupy wiekowe: osoby w wieku 17–21 lat (139) oraz w wieku 22–30 lat (91).

Żołnierze na ul. Szerokiej w Toruniu w okresie stanu wojennego

Patrol milicyjny na Starym Mieście w okresie stanu wojennego

Ciężarówki milicyjne pod akademikami, 28 kwietnia 1982 r.

Listy gończe za Wiesławem Janowskim i Zbigniewem Nowkiem

Antyreżimowy happening studencki w czasie stanu wojennego

Po 13 grudnia 1981 r.

Manifestacyjny spacer mieszkańców Torunia na Bulwarze Filadelfijskim, 1 maja 1982 r.

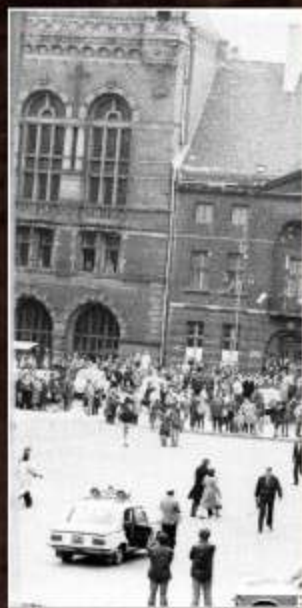
W drodze na Rynek Staromiejski, 1 maja 1982 r.

Demonstracja pod pomnikiem Mikołaja Kopernika, 1 maja 1982 r.

ZOMO w akcji przeciwko manifestantom, 1 maja 1982 r.

Zamieszki na Rynku Staromiejskim, 3 maja 1982 r.

Milicyjne samochody z wyrzutniami gazów łzawiących

Jedna z form studenckiego protestu po wydarzeniach majowych

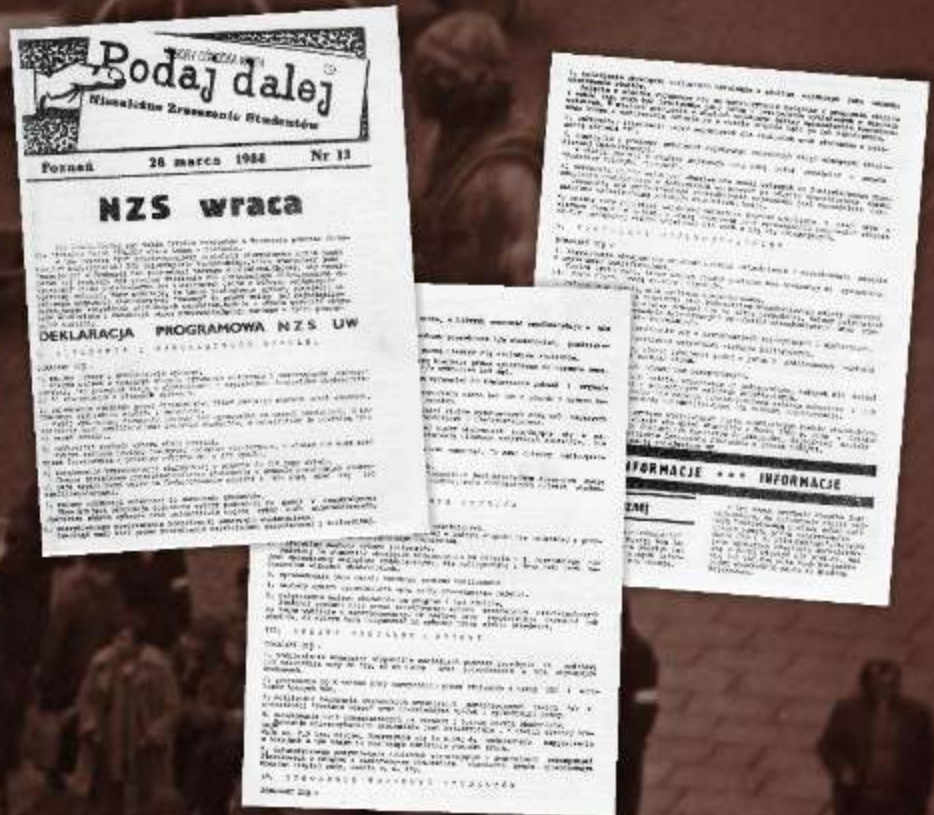

Odrodzenie Zrzeszenia (NZZS UMK w latach 1988–1989)

Wzrost aktywności sympatyków NZS nastąpił w II połowie lat 80. Na UMK przywrócono wówczas do odtwarzania struktur stowarzyszenia. Na początku 1988 r. inicjatywę odbudowy jawnych struktur NZS podjęła grupa studentów, której przewodzili Jarosław Garbowski i Maciej Romaniuk. 20 października 1988 r. wybrano Tymczasowy Zarząd Uczelniany, którego przewodniczącym został Maciej Romaniuk. Rozpoczęła się odbudowa struktur na poszczególnych wydziałach. 16 stycznia 1989 r. na walnym zebraniu wybrano Zarząd Uczelniany oraz Prezydium w składzie: Jarosław Garbowski, Rafał Maszkowski, Krzysztof Michalski, Maciej Romaniuk (przewodniczący), Cezary Wleński. Odrodzenie NZS stało się faktem.

Dnia 10 maja 1988 r. na znak solidarności ze strajkującymi zakładami z inicjatywy NZS zorganizowano strajk absencyjny na UMK, w którym wzięło udział 85 % studentów. W maju Sąd Wojewódzki w Warszawie po raz kolejny odmówił rejestracji stowarzyszenia. W reakcji NZS UMK w dniach 29–30 maja 1989 r. w Dworze Artusa przeprowadziło strajk studencki. Jego ciekawostką stały się emisje audycji radiowych z nadajnika zbudowanego przez Rafała Maszkowskiego. Odbierano je w obrębie Starego Miasta w Toruniu. Nadawane były od rana do wieczora, również przez megafon wystawiony na zewnątrz budynku.

Ostatecznie studenckie stowarzyszenie zostało zarejestrowane dopiero 22 września 1989 r. W lutym 1990 r. na czele nowo wybranego Zarządu Uczelnianego NZS UMK stanął Jacek Niedzielski. Niestety w kolejnych miesiącach aktywność Zrzeszenia malała. W efekcie zimą 1991 r. Zarząd Uczelniany zawiesił działalność. Reaktywacja NZS UMK nastąpiła w marcu 1995 r.

Postulaty odradzającego się NZS opublikowane w poznańskim piśmie studenckim

Przemówienie Roberta Erdmanna na wiecu w auli UMK, 11 października 1988 r.

Walne Zebranie członków NZS w Instytucie Fizyki UMK, 20 października 1988 r. (od lewej) Rafał Maszkowski, Janusz Małecki, Maciej Romaniuk

Transparenty na Domu Studenckim nr 5 w trakcie wiecu 10 maja 1988 r.

Wiec NZS UMK, 10 maja 1988 r.

Strajk studencki w Dworze Artusa, 29–30 maja 1989 r. Z mikrofonem Piotr Gadzinowski

Strajk w Dworze Artusa

Narodziny NZS UMK

Idąc za przykładem innych polskich uczelni, studenci UMK postanowili zjednoczyć siły. 16 września 1980 r. sformułowany został apel informujący o powstaniu Tymczasowego Komitetu Założycielskiego Niezależnego Zrzeszenia Studentów Polskich UMK, który zawierał również postulaty dotyczące poprawy sytuacji w szkolnictwie wyższym. Działania studentów zmierzające do utworzenia stowarzyszenia spotkały się z aprobatą rektora Ryszarda Bohra. Zrzeszenie powołano w celu obrony interesów studentów we wszystkich dziedzinach życia, prowadzenia działalności samokształceniowej, artystycznej, naukowej, sportowej czy turystycznej. Na początku października 1980 r. w Tymczasowym Komitecie Założycielskim NSZP wybrano przewodniczącego. Został nim Zbigniew Nowek – student prawa UMK.

Wiec założycielski NZS UMK odbył się 23 października 1980 r. w auli UMK na Bielanach. Około 1500 osób podpisało deklarację przystąpienia do NZS. Zbigniew Nowek został członkiem senatu uczelni i kolegium rektorskiego. Na poszczególnych wydziałach zaczęto powoływać tymczasowe komitety założycielskie NZS. Do końca listopada 1980 r. wybrano zarządy wydziałowe, które z kolei wskazywały swoich przedstawicieli do Konwencji NZS. Konwencja, jako ciało uchwałodawcze wyznaczała kierunki działań NZS. 10 grudnia 1980 r. rozwiązał się Tymczasowy Komitet Założycielski.

Wiec założycielski NZS UMK w auli 23 października 1980 r.

Pismo TKZ NZSP UMK skierowane do rektora Ryszarda Bohra z informacją o powstaniu nowej, niezależnej organizacji studenckiej z odrębną akceptacją, 17 września 1980 r.

Przemawiający Zbigniew Nowek

Prezydium wiecu – studenci

Prezydium wiecu

Posiedzenie konwencji NZS UMK, styczeń 1981 r.

Wydawnictwa NZS UMK w okresie 1982–1989

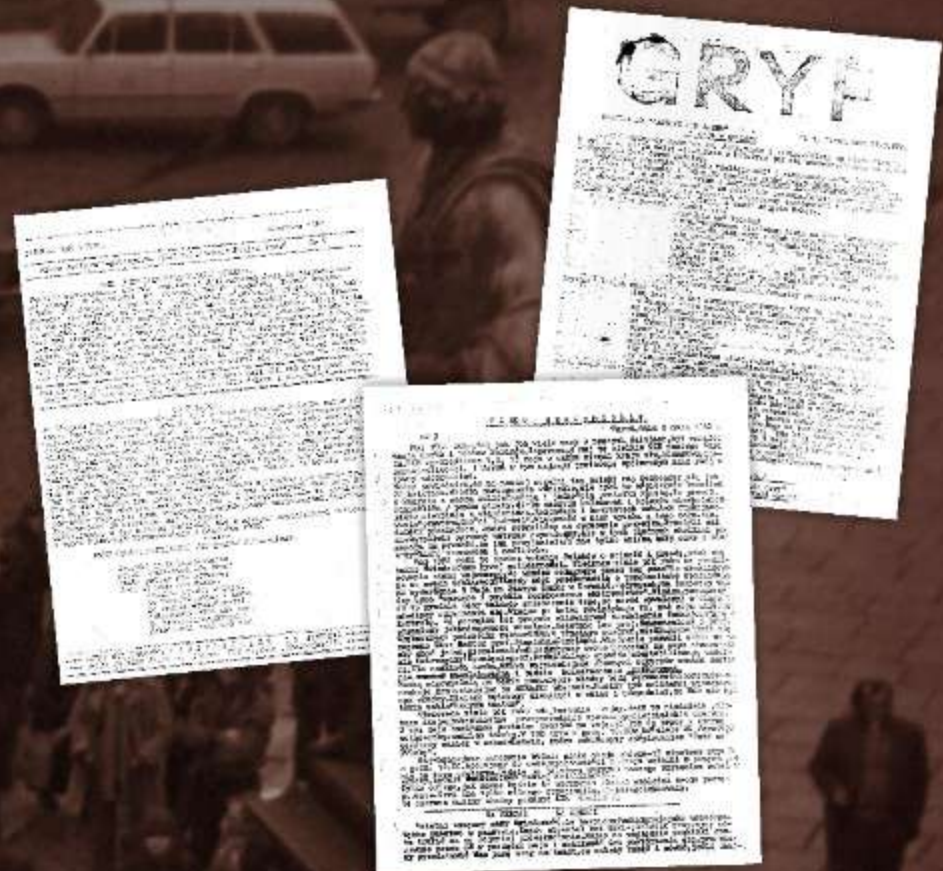
Działalność wydawnicza NZS na UMK była kontynuowana po wprowadzeniu stanu wojennego. Drukowaniem zajmowali się odtąd „Idek” (nazwisko nie jest znane, w jego lokalu mieścił się punkt), Jerzy Dogiel, Jerzy Nielepiec i Grzegorz Górski.

Pomysłodawcami pierwszego pisma wydawanego w podziemiu byli dr Bogusław Mansfeld z Wydziału Sztuk Pięknych i jego córka Maria (obecnie Kalas) oraz Marcin Kozarzewski i Irena Wiśniewska, także z Wydziału Sztuk Pięknych. Pismo nazywało się „Jeszcze tym razem”. Z uwagi na bezpieczeństwo twórców wydawnictwo nie było sygnowane przez NZS. Obawiano się Służby Bezpieczeństwa. Społeczno-kulturalny charakter pisma powodował, że zamieszczano w nim teksty dotyczące literatury i historii. W sumie ukazało się sześć numerów. Nakład wynosił ok. 1 tys. egzemplarzy. Najwięcej numerów, bo aż cztery ukazało się pomiędzy marcem i kwietniem 1982 r. Numer piąty z sierpnia 1982 r. w całości zredagował Grzegorz Górski. Ostatni numer wydrukował Region Olsztyński NSZZ „Solidarność” w 1983 r. W przedsięwzięcie zaangażowany był Wojciech Polak. Numer nosił podtytuł „Pismo Komitetu Oporu Społecznego”.

W kwietniu 1982 r. Wojciech Polak, Jerzy Nielepiec i Zbigniew Zyglewski wydrukowali dwa numery pisma „Gryf”, pomyslanego jako dodatek do „Jeszcze tym razem” z przedrukami artykułów z „Tygodnika Mazowsze”. Nakład wynosił 300 egzemplarzy. „Jeszcze tym razem” i „Gryf” rozprowadzano przeważnie w środowisku „Solidarności”.

W kwietniu i maju 1982 r. powstały dwa numery „Pisma Akademickiego”, adresowanego do studentów i kolportowanego w domach studenckich przez działaczy NZS. Pierwszy numer zawierał m.in. apel o wieczorne palenie świeczek w oknach akademików. W drugim numerze „Pisma” zamieszczono m. in. uwagi, o tym jak się zachowywać w czasie przesłuchania przez SB pt. „Na ubecji” oraz „Wskazówki dla zatrzymanego kolportera bibuły”.

Po 1982 r. ukazały się trzy numery „Immunitetu”. Jego wydawanie wznowiono 1 października 1987 r. W „Immunitecie” nr 1 oficjalnie ogłoszono powstanie Uczelnianej Komisji Koordynacyjnej NZS na UMK, ciągle jednak struktury podziemnej. Z kolei w czerwcu 1988 r. wydano pierwszy numer „Immunitetu” nowej edycji. Ukazywał się on regularnie nakładem opozycyjnego Wydawnictwa „Kwadrat”. Redakcję tworzyli: Radosław Karolczuk (redaktor naczelny), Dariusz Bugajski, Krzysztof Michalski, Andrzej Tomczyk, a później Dorota Wleczorek, Agnieszka Modeńska i Agnieszka Wojciechowska.

Pracownik UMK Bogusław Andruchowicz i student Grzegorz Kot zatrzymani przez SB w czasie drukowania Toruńskiego Informatora Solidarności, 3 września 1985 r.

Represje wobec NZS UMK

Pierwsze próby represji ze strony reżimu odnotowano już w grudniu 1980 r. Przyczyną stał się artykuł w piątym numerze „Immunitetu”, w którym znalazła się krótka notatka o próbie nakłonienia jednej ze studentek do współpracy z SB przy pomocy gróźb. Sprawę wejścia milicji do akademika i dręczenia studentki przedstawił na posiedzeniu senatu UMK Zbigniew Nowek. Wkrótce potem Z. Nowek otrzymał w związku z artykułem wydrukowanym w „Immunitecie” wezwanie do Komendy Miejskiej Milicji Obywatelskiej w Toruniu przy ul. Bydgoskiej. 4 grudnia 1980 r. został poddany krótkiemu przesłuchaniu. Towarzyszył mu rektor UMK prof. Ryszard Bohr. Pod Komendą zebrało się około 500 osób solidaryzujących się z przesłuchiwanym kolegą.

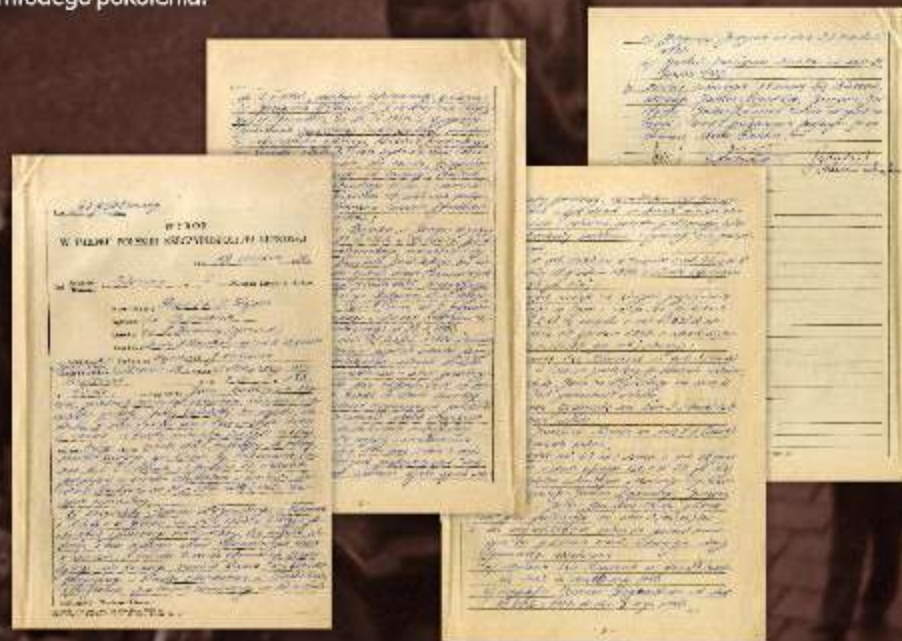
NZS UMK od momentu powstania było inwigilowane przez Służbę Bezpieczeństwa. Bezpiecze udało się zwerbować do współpracy tajnego współpracownika spośród grona Zarządu Uczelnianego. Okazał się nim Jacek Partyka, który przyjął pseudonim „Szkał”. Ponadto Informacji o działalności Zrzeszenia dostarczali również m.in.: Andrzej Olszewski (TW „Karol”) i Bogusław Maciągowski (TW „Eric”).

Data wprowadzenia stanu wojennego – 13 grudnia 1981 roku – stanowiła wyraźną cezurę w historii NZS UMK, podobnie jak w przypadku pozostałych ugrupowań niezależnych. Wiązała się bowiem z zaprzestaniem działalności jawnej i rozpoczęciem działalności konspiracyjnej. Niewątpliwym wpływem na taki stan rzeczy miało zdecydowane postępowanie reżimu ukierunkowane na zniszczenie wszelkiego typu niezależnej działalności studenckiej. W pierwszych godzinach stanu wojennego internowano czołówkę kierowniczą NZS UMK. Zostali oni umieszczeni w Obozie Odosobnienia w Potulicach. Warto zaznaczyć, iż Wiesławowi Janowskiemu, Zbigniewowi Nowkowi i Jackowi Kałasowi udało się uniknąć internowania, w następstwie czego byli zmuszeni do ukrywania się.

Wielu studentów zaangażowało się w szczególnie niebezpieczną w warunkach nowej rzeczywistości działalność kolporterską. Niestety zdarzały się również wypadki. 27 kwietnia 1982 r. na osiedlu im. Hanki Sawickiej w Toruniu na gorącym

uczynku zatrzymano Mariannę Błaszczak, Krzysztofa Łęgowskiego, Grzegorza Jędryczkę, Jacka Bonka. Po procesie prowadzonym w trybie doraźnym Sąd Wojewódzki w Toruniu wymierzył wobec oskarżonych wyroki pozbawienia wolności – Marianna Błaszczak otrzymała 3 lata i 6 miesięcy, pozostali po 3 lata.

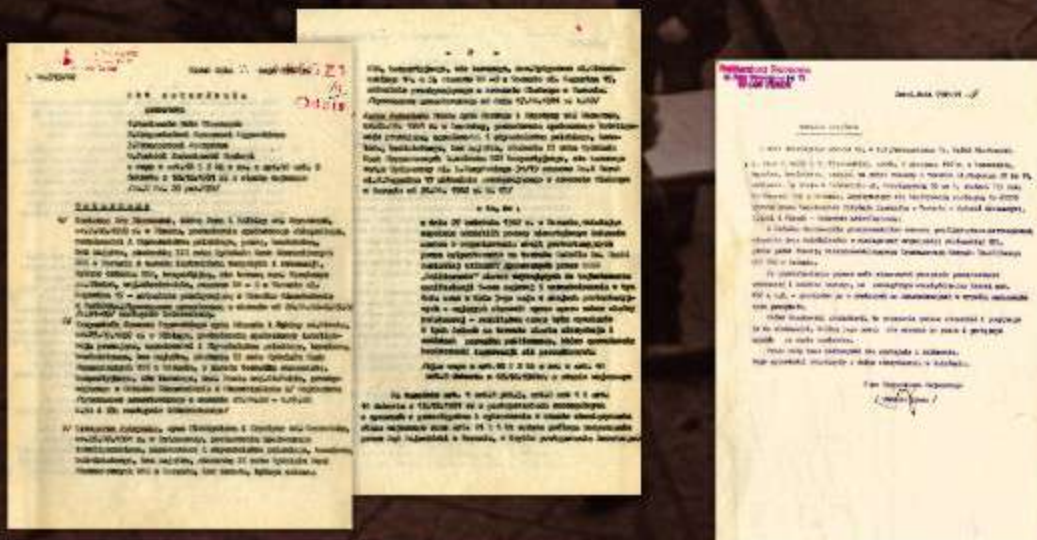
W drugiej połowie lat 80. wobec narastającej fali studenckich manifestacji, powszechną formą represji ze strony SB były rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze. Często przybierały one charakter prewencyjny. Warto podkreślić, iż podjęte wówczas przeciwdziałania nie były już w stanie ostudzić gorących nastrojów młodego pokolenia.

Wyrok Sądu Wojewódzkiego w Toruniu wydany w sprawie kolportażu ulotek sygnowanych przez NSZZ „Solidarność” na terenie osiedla im. Hanki Sawickiej w Toruniu, 12 czerwca 1982 r.

Studenci zgromadzeni przed KM MO w Toruniu w trakcie przesłuchania Zbigniewa Nowka, 4 grudnia 1980 r.

Akt oskarżenia przeciwko Mariannie Błaszczak, Krzysztofowi Łęgowskiemu, Grzegorzowi Jędryczce i Jackowi Bonkowi za kolportaż ulotek sygnowanych przez NSZZ „Solidarność” na osiedlu Hanki Sawickiej w Toruniu w dniu 27 kwietnia 1982 r., sporządzony w Prokuraturze Rejonowej w Toruniu, 26 maja 1982 r.

Notatka z rozmowy przeprowadzonej w Prokuraturze Rejonowej z działaczem NZS Rafałem Maszkowskim, 18 stycznia 1989 r.

Zbigniew Nowek i towarzyszący mu rektor UMK Ryszard Bohr po wyjściu z przesłuchania

Strajk lutowy (17–18 lutego 1981 r.)

Strajk studentów w Łodzi był z uwagą obserwowany w Toruniu. Utrzymywano stały kontakt z Łodzią poprzez delegatów, którzy na bieżąco relacjonowali przebieg konfliktu. W reakcji na załamanie się rozmów pomiędzy Międzyuczelnianą Komisją Porozumiewawczą (reprezentującą studentów) a Komisją Międzyresortową (reprezentującą władze PRL), na toruńskiej uczelni podjęto natychmiastowe działania. 16 lutego 1981 r. z inicjatywy NZS w auli UMK odbył się studencki wiec. Zdecydowano na nim o przystąpieniu do strajku w ramach solidarności z łódzkimi uczelniami. Ustalono, że jeśli porozumienie nie zostanie podpisane do godz. 20.30 dnia następnego, rozpocznie się 24-godzinny strajk ostrzegawczy, z możliwością przekształcenia w bezterminowy strajk okupacyjny. 17 lutego, przed wyznaczoną godziną – wobec braku porozumienia – studenci rozpoczęli obsadzenie wyznaczonych budynków na uniwersytecie. Protest formalnie zaczął się w momencie wygłoszenia komunikatu w radiowęźle przez Zbigniewa Nowka. UMK był dwudziestą pierwszą uczelnią, która przyłączyła się do ogólnopolskiej akcji. Okupowano następujące budynki: Instytut Biologii, Wydział Nauk Ekonomicznych i Instytut Historii, Collegium Maximum (Dwór Artusa), Instytut Matematyki, Instytut Fizyki, sale gimnastyczne w kompleksie przy ul. Gagarina, sale Studium Nauki Języków Obcych, Wydział Prawa i Administracji. Ogółem w strajku wzięło udział 2,6 tys. osób. Pomimo wieści docierających z Łodzi o uzgodnieniu stanowisk przez strony, strajk kontynuowano aż do momentu podpisania ostatecznego porozumienia. Strajk lutowy przeprowadzony na terenie UMK, pomimo tego, iż trwał krótko, był sprawnie przygotowany od strony organizacyjnej. W szczególności sposób zadbano o informację. Rozprowadzono w mieście tysiące ulotek, wyjaśniających społeczeństwu prawdziwe przyczyny podjęcia przez studentów akcji protestacyjnej. Przynajmniej w części zniwelowało to kłamliwe oddziaływanie oficjalnej propagandy.

Wiec studentów w auli UMK 16 lutego 1981 r. Głosowanie za przystąpieniem do strajku solidarnościowego

Instytut Fizyki w trakcie strajku lutowego, 1981 r.

Meldunek KW MO w Toruniu o wiecu na UMK

Meldunek KW MO w Toruniu wymieniający budynki okupowane przez strajkujących studentów

Strajkowe plakaty na Dworze Artusa

Meldunek KW MO w Toruniu wymieniający budynki okupowane przez strajkujących studentów

Meldunek KW MO w Toruniu wymieniający budynki okupowane przez strajkujących studentów

Strajk lutowy (17–18 lutego 1981 r.)

Zbigniew Nowek na wiecu w Instytucie Fizyki, noc 17/18 lutego 1981 r.

Strajkujący studenci w Instytucie Fizyki

Strajkujący w Collegium Maximum

Strajk

1.02.81 - 085/81

data 18 lutego 1981 roku

Dyrektor Komisji Obrony Międzyuczelnianej
w Warszawie.

1.02.81 / Tematem dla wydziału fizyki jest obrona
opracowanego w 1980/81 r. data 18 lu. informacji, że w odniesieniu
z wydziałem w dniu 18 lutego 1981 r. przez studentów wydziału
uczestniczących w strajku organizującym się (niezależnie od
uczestniczących w strajku) w celu wyrażenia
i kolportowania na terenie uczelni w zakresie wydziału
/ według danych zgłoszonych w dniu 18 lutego 1981 r. /
i celu wyrażenia zamiaru tego rodzaju

- wyrażenie na literackim poziomie, by ogłosić wydziału
i kolportować ulotki, afisze i materiały, wyrażające
by w sprawie, ulotki i afisze były wyrażane i kolportowane
na terenie uczelni, w których ulotki i afisze strajkujących
uczestniczących w strajku, w tym celu
- wyrażenie wydziału fizyki, w celu wyrażenia
by kolportować, rozprzestrzeniać ulotki i wyrażać
wydziału fizyki, w tym celu
- kolportować ulotki, w tym celu, w tym celu, w tym celu
uczestniczących w strajku, w tym celu
- przedłożyć wydziału fizyki, w tym celu, w tym celu
uczestniczących w strajku, w tym celu, w tym celu

Instytut Pamięci Narodowej
w Warszawie
pł. Zbigniew Nowek

Meldunek KW MO
opisujący przeciwdziałania
podjęte w związku
ze strajkiem na UMK

Strajkowa noc

Przygotowanie śniadania dla strajkujących

Zdjęcie pamiątkowe z zakończenia strajku

Strajk lutowy (17–18 lutego 1981 r.)

Struktura i władze NZS UMK w 1981 r.

Konwencja NZS wyznaczyła termin wyborów do Zarządu Uczelnianego na 26 lutego 1981 r., które były powszechne, równe i bezpośrednie. Największą ilość głosów otrzymał Zbigniew Nowek i został przewodniczącym. W Zarządzie Uczelnianym znaleźli się: Jacek Partyka (wiceprzewodniczący), Małgorzata Zbigniewicz, Grzegorz Misiakowski, Piotr Gierszewski, Mirosław Maciejewski, Mirosław Wiśniewski, Wojciech Polak, Krzysztof Opolski, Jacek Kalas, Wiesław Janowski i Jacek Stryczyński.

Kolejne wybory do Zarządu Uczelnianego odbyły się 5 listopada 1981 r. w auli UMK. Wzięło w nich udział tylko 190 osób. Nowym przewodniczącym został rekomendowany przez Zbigniewa Nowka student fizyki Władysław Wilkans. Wiceprzewodniczącymi wybrano Grażynę Łętowską i Grzegorza Górskiego. W nowym Zarządzie Uczelnianym znaleźli się: Małgorzata Zbigniewicz, Wiesław Janowski, Mirosław Maciejewski, Marek Reddig, Grzegorz Misiakowski, Zbigniew Umiński, Wojciech Polak, Tadeusz Madurowicz, Piotr Banaszkiewicz, Janusz Wandluc, Krzysztof Opolski, Dariusz Gaicki. Nowy Zarząd nie zdążył rozwinąć swojej działalności. Udało mu się przeprowadzić strajk studentów w listopadzie i grudniu 1981 r. Na poszczególnych wydziałach także odbyły się wybory. Studenci wybierali zarządy wydziałowe.

Wybory do Zarządu Uczelnianego NZS UMK (siedzą od lewej) Krzysztof Opolski, Jacek Partyka, Małgorzata Zbigniewicz, Wiesław Janowski, Władysław Wilkans, 26 lutego 1981 r.

Studenci oczekujący na wynik wyborów, 26 lutego 1981 r.

(od lewej) Krzysztof Raucht, Marek Żak, Ryszard Brejza, NN, Piotr Rydel, NN, 26 lutego 1981 r.

(Od lewej) Grażyna Łętowska, Ryszard Brejza, Małgorzata Zbigniewicz, Krzysztof Raucht, NN

Pierwszy Zarząd Uczelniany NZS UMK (od prawej) Jacek Kalas, Mirosław Maciejewski, Wojciech Polak, Jacek Stryczyński, Mirosław Wiśniewski, Małgorzata Zbigniewicz, Wiesław Janowski, Zbigniew Nowek (przewodniczący), Grzegorz Misiakowski, Piotr Gierszewski, Jacek Partyka, Krzysztof Opolski.

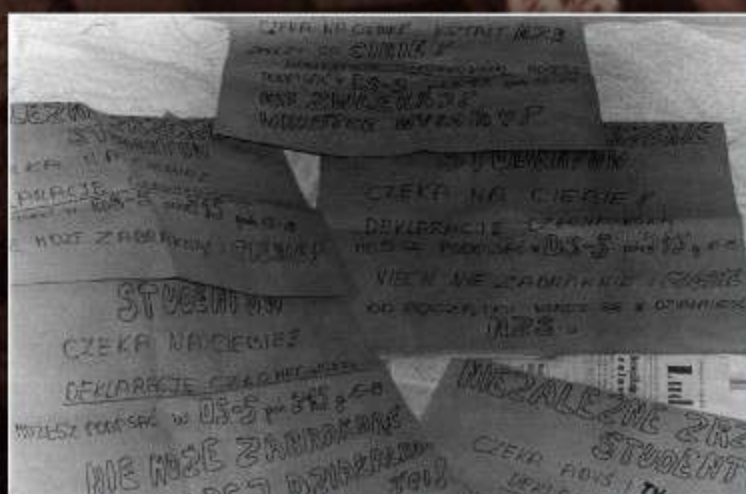
Przewodniczący drugiego Zarządu Uczelnianego Władysław Wilkans w rozmowie z Piotrem Gierszewskim, 5 listopada 1981 r.

Wybory do Zarządu Wydziałowego na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi, jesień 1981 r.

Legitymacja NZS UMK nr 1, jedna z kilkudziesięciu, które udało się wydrukować przed stanem wojennym

Plakaty zachęcające do wstępowania do NZS UMK, jesień 1981 r.

Wydawnictwa NZS UMK w okresie 1980–1981

Jedną z form działalności Niezależnego Zrzeszenia Studentów był niezależny ruch wydawniczy. 21 października 1980 r. ukazał się pierwszy numer pisma „Immunitet”, sygnowany przez NZS. Było to pismo o charakterze samokształceniowym, zamieszczające artykuły opisujące wydarzenia historyczne, kulturalne i społeczno-polityczne, o których nie informowały oficjalne media. Nazwę wymyśliła Bożena Kaźmierczak. Redaktorem naczelnym była Grażyna Łętowska (obecnie Raszkowska). W skład redakcji wchodził także: Andrzej Chatłas, Robert Ziemkiewicz, Maria Bednarska, Zbigniew Nowek, Zofia Stasiak, Bożena Kaźmierczak, Jacek Kałas i Dariusz Gaicki. Pierwsze numery drukowali członkowie TKZ NZS. Później powielacz obsługiwali przede wszystkim studenci Piotr Gierszewski i Zbigniew Zygora.

Z czasem toruński NZS zaczął wydawać inne pisma. Mianowicie ukazały się dwa numery periodyku o nazwie „Minitor Toruński”, który zamieszczał przedruki z innych czasopism niezależnych. Zespół redakcyjny tworzyli Wiesław Janowski, Władysław Wilkans i Jacek Kałas. Od 1981 r. bieżącą działalność Zrzeszenia prezentował „Informator NZS UMK”. Pierwszy numer ukazał się 15 marca 1981 r. Ukazało się jedenaście numerów. Treść opracowywały różne osoby wyznaczone przez Zarząd Uczelniany NZS: Jacek Partyka, Zofia Stasiak, Zbigniew Nowek, Marek Rugowski, Władysław Wilkans, Hanna Zbigniewicz, Joanna Perkowska, Barbara Łukasik, Mirosław Maciejewski, Marek Żak, Andrzej Chatłas, Jacek Kałas, Waldemar Adamkiewicz, Janusz Piotrowski.

Publikacja czasopism nie była jedyną formą działalności wydawniczej NZS. Wiosną 1981 r. opublikowano książkę Leszka Moczulskiego „Rewolucja bez rewolucji”. Jej okładkę wykonali studenci Wydziału Sztuk Pięknych. Książkę drukowali Piotr Jankowski, związany z NZS i KPN oraz grupa studentów z Wydziału Prawa. W rocznicę powstania NZS i przyznania Czesławowi Miłoszowi Nagrody Nobla we wrześniu 1981 r. nakładem wydawnictwa NZS UMK ukazał się „Zniewolony umysł” z przedmową historyka literatury prof. Artura Hutnikiewicza.

W czasie strajku, który odbywał się na UMK w okresie 19 listopada – 9 grudnia 1981 r. drukowano na powielaczach „Biuletyn Strajkowy”. Ukazało się 29 numerów w nakładzie 120 tys. egzemplarzy. Redagowali go Grażyna Łętowska, Joanna Perkowska, Piotr Gierszewski, Zofia Stasiak. „Biuletyn” informował o sytuacji w Radomiu, o strajkach na innych polskich uczelniach, projekcie ustawy o szkolnictwie wyższym. Wydawano także ulotki, wyjaśniające przyczyny protestu. Zarówno biuletyn, jak i ulotki rozdawano mieszkańcom miasta.

Przygotowanie powielacza do druku (po lewej Janusz Wandziuk)

Niezależne Zrzeszenie Studentów w Polsce w latach 1980–1989

Powstałe na fali protestów Sierpnia'80 – Niezależne Zrzeszenie Studentów – stanowiło końcowy etap procesu, który rozpoczął się dużo wcześniej. Albowiem w ośrodkach akademickich już w latach 70. XX w. krystalizowały się grupy studenckie skupiające osoby o poglądach opozycyjnych.

Na fali wstrząsu, które ogarnęło krakowskie środowisko akademickie po zamordowaniu przez Służbę Bezpieczeństwa Stanisława Pyjasa, studenta Uniwersytetu Jagiellońskiego zaangażowanego w działalność Komitetu Obrony Robotników – doszło do powołania 15 maja 1977 r. Studenckiego Komitetu Solidarności. Była to pierwsza jawna studencka organizacja opozycyjna. W ciągu kilku miesięcy SKS-y powstały również w innych ośrodkach akademickich: Warszawie, Gdańsku, Poznaniu, Wrocławiu, Szczecinie. Były to grupy autonomiczne. Ze względu na aktywną inwigilację Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu nie zdołano tam utworzyć SKS. Niemniej toruńskie środowisko opozycji przedsierpniowej liczyło kilkudziesięciu sympatyków i w dużej mierze wywodziło się spośród społeczności akademickiej.

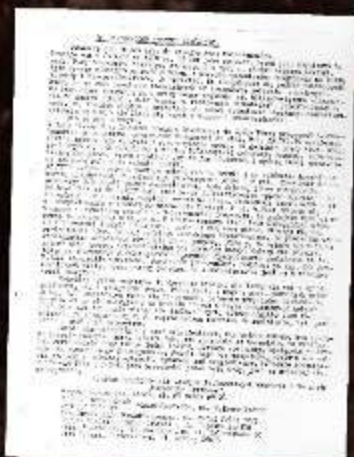
Początki NZS związane są z Trójmiastem. Podczas strajku w Stoczni Gdańskiej w sierpniu 1980 r. – wielu studentów wsparło protestujących. Dostarczali oni zaopatrzenie, drukowali i kolportowali ulotki. W Gdańsku funkcjonowało podziemne Wydawnictwo „Alternatywy”, które tworzyli Piotr i Maciej Kapczyńscy oraz student UMK Zbigniew Nowek. W pierwszych dniach sierpnia 1980 r. zgłosił się do nich Bogdan Borsewicz i poprosił o wydrukowanie kilkuset ulotek w obronie zwolnionej z pracy w Stoczni Gdańskiej Anny Walentynowicz.

Dnia 27 sierpnia 1980 r. Paweł Huelle, Jacek Jancelewicz, Donald Tusk, Andrzej Zarebski zredagowali apel w którym solidaryzowano się z 21 postulatami Młedzyzakładowego Komitetu Strajkowego i domagano utworzenia niezależnej organizacji studenckiej. Po podpisaniu porozumień sierpniowych rozpoczęto wprowadzanie deklaracji w życie. Już 2 września 1980 r. powołany został Tymczasowy Komitet Założycielski Niezależnego Zrzeszenia Studentów Polskich Uniwersytetu Gdańskiego. Pomimo wakacji idea rozszerzyła się na inne ośrodki akademickie w kraju, gdzie również zaczęły powstawać komitety założycielskie.

Do pierwszego spotkania przedstawicieli wybranych ośrodków doszło 22 września 1980 r. w Domu Studenckim „Mikrus” Politechniki Warszawskiej. Podstawowym celem stało się przełamanie monopolu Socjalistycznego Związku Studentów Polskich, które było *de facto* jedną z przybudówek PZPR. Z tego powodu zwyciężyła idea powołania ogólnopolskiej struktury kierowniczej, mogącej reprezentować całość niezależnego środowiska studenckiego. Istotnym był zjazd 59 komitetów uczelnianych z 17 miast (Białegostoku, Gdańska, Gdyni, Gliwic, Katowic, Lublina, Łodzi, Olszyna, Opola, Poznań, Radomia, Rzeszowa, Szczecina, Torunia, Warszawy, Wrocławia, Zielonej Góry) do którego doszło w dniach 18–19 października 1980 r. na Politechnice Warszawskiej. Wówczas m.in. podjęto decyzję o przyjęciu nazwy NZS, po to aby wyraźnie odróżnić się od SZSP. Uznano bowiem, że skrót od Niezależnego Zrzeszenia Studentów Polskich (NZSP), wygląda zbyt podobnie. Na zjeździe powołano Ogólnopolski Komitet Założycielski NZS, który to 20 października 1980 r. złożył w Sądzie Wojewódzkim w Warszawie wniosek o rejestrację studenckiej organizacji.

Władze PRL rozpoczęły grę na zwłokę. Doprowadziło to 21 stycznia 1981 r. do wybuchu strajku okupacyjnego na Uniwersytecie Łódzkim, do którego przyłączyli się studenci pozostałych łódzkich uczelni, tworząc Międzyuczelnianą Komisję Porozumiewawczą. Zgłoszono 47 postulatów, dotyczących spraw środowiska akademickiego, a także natury ogólnospołecznej, w tym rejestracji NZS. Pomimo tego, że w składzie MKP znajdowali się również przedstawiciele SZSP, to OKZ NZS postanowił wesprzeć łódzki protest. Spowodowało to że, w kolejnych dniach – poczynając od 9 lutego – pomimo sesji i przerwy międzysemestralnej do strajku solidarnościowego przystępowały kolejne ośrodki. Poparcia strajkującym studentom udzieliła również Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność”. Wobec takiego nacisku, pomiędzy Komisją Międzyresortową a MKP w nocy z 17 na 18 lutego doszło do podpisania porozumienia, co pozwoliło na zarejestrowanie NZS.

W dniach od 3 do 6 kwietnia 1981 r. w auli Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie odbył się I Zjazd NZS. Wzięło w nim udział 264 delegatów reprezentujących 77 uczelni. Wiosną organizacja skupiała już 80 tysięcy członków. Dokonano wyboru Krajowej Komisji Koordynacyjnej i Prezydium NZS. Przewodniczącym został Jarosław Guzy – student socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Ulotka Wolnych Związków Zawodowych Wyrbrzeża w obronie Anny Walentynowicz wydrukowana przez Zbigniewa Nowka, Macieja Kapczyńskiego oraz Piotra Kapczyńskiego w sierpniu 1980 r.

Strajk solidarnościowy Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie ze studentami łódzkimi, luty 1981 r.

Janusz Kurtyka, członek Tymczasowego Komitetu Założycielskiego NZS UJ, luty 1981 r.

Apel studentów ogłoszony pod Stoczną Gdańską, 27 sierpnia 1980 r.

CZĘŚĆ I OGÓWNIENIE POROZUMIENIA		Reklamacje:	Rekomendacje:
1. Wymagania dotyczące warunków pracy i płacy	2. Wymagania dotyczące warunków socjalnych	3. Wymagania dotyczące warunków kulturalnych	4. Wymagania dotyczące warunków politycznych
5. Wymagania dotyczące warunków mieszkaniowych	6. Wymagania dotyczące warunków zdrowotnych	7. Wymagania dotyczące warunków edukacyjnych	8. Wymagania dotyczące warunków bezpieczeństwa
9. Wymagania dotyczące warunków transportowych	10. Wymagania dotyczące warunków rekreacyjnych	11. Wymagania dotyczące warunków społecznych	12. Wymagania dotyczące warunków politycznych
13. Wymagania dotyczące warunków kulturalnych	14. Wymagania dotyczące warunków politycznych	15. Wymagania dotyczące warunków mieszkaniowych	16. Wymagania dotyczące warunków zdrowotnych
17. Wymagania dotyczące warunków edukacyjnych	18. Wymagania dotyczące warunków bezpieczeństwa	19. Wymagania dotyczące warunków transportowych	20. Wymagania dotyczące warunków rekreacyjnych
21. Wymagania dotyczące warunków społecznych	22. Wymagania dotyczące warunków politycznych	23. Wymagania dotyczące warunków mieszkaniowych	24. Wymagania dotyczące warunków zdrowotnych
25. Wymagania dotyczące warunków kulturalnych	26. Wymagania dotyczące warunków politycznych	27. Wymagania dotyczące warunków mieszkaniowych	28. Wymagania dotyczące warunków zdrowotnych
29. Wymagania dotyczące warunków edukacyjnych	30. Wymagania dotyczące warunków bezpieczeństwa	31. Wymagania dotyczące warunków transportowych	32. Wymagania dotyczące warunków rekreacyjnych
33. Wymagania dotyczące warunków społecznych	34. Wymagania dotyczące warunków politycznych	35. Wymagania dotyczące warunków mieszkaniowych	36. Wymagania dotyczące warunków zdrowotnych
37. Wymagania dotyczące warunków kulturalnych	38. Wymagania dotyczące warunków politycznych	39. Wymagania dotyczące warunków mieszkaniowych	40. Wymagania dotyczące warunków zdrowotnych
41. Wymagania dotyczące warunków edukacyjnych	42. Wymagania dotyczące warunków bezpieczeństwa	43. Wymagania dotyczące warunków transportowych	44. Wymagania dotyczące warunków rekreacyjnych
45. Wymagania dotyczące warunków społecznych	46. Wymagania dotyczące warunków politycznych	47. Wymagania dotyczące warunków mieszkaniowych	48. Wymagania dotyczące warunków zdrowotnych
49. Wymagania dotyczące warunków kulturalnych	50. Wymagania dotyczące warunków politycznych	51. Wymagania dotyczące warunków mieszkaniowych	52. Wymagania dotyczące warunków zdrowotnych
53. Wymagania dotyczące warunków edukacyjnych	54. Wymagania dotyczące warunków bezpieczeństwa	55. Wymagania dotyczące warunków transportowych	56. Wymagania dotyczące warunków rekreacyjnych
57. Wymagania dotyczące warunków społecznych	58. Wymagania dotyczące warunków politycznych	59. Wymagania dotyczące warunków mieszkaniowych	60. Wymagania dotyczące warunków zdrowotnych
61. Wymagania dotyczące warunków kulturalnych	62. Wymagania dotyczące warunków politycznych	63. Wymagania dotyczące warunków mieszkaniowych	64. Wymagania dotyczące warunków zdrowotnych
65. Wymagania dotyczące warunków edukacyjnych	66. Wymagania dotyczące warunków bezpieczeństwa	67. Wymagania dotyczące warunków transportowych	68. Wymagania dotyczące warunków rekreacyjnych
69. Wymagania dotyczące warunków społecznych	70. Wymagania dotyczące warunków politycznych	71. Wymagania dotyczące warunków mieszkaniowych	72. Wymagania dotyczące warunków zdrowotnych
73. Wymagania dotyczące warunków kulturalnych	74. Wymagania dotyczące warunków politycznych	75. Wymagania dotyczące warunków mieszkaniowych	76. Wymagania dotyczące warunków zdrowotnych
77. Wymagania dotyczące warunków edukacyjnych	78. Wymagania dotyczące warunków bezpieczeństwa	79. Wymagania dotyczące warunków transportowych	80. Wymagania dotyczące warunków rekreacyjnych

Fragment porozumienia łódzkiego

Plakat w obronie Lindy Winsh (Lenki Cvrčkovéj), studentki z Czechosłowacji wydalonej z PRL za pomoc strajkującym w Łodzi

Niezależne Zrzeszenie Studentów w Polsce w latach 1980–1989

W dość krótkim okresie legalnej działalności członkowie NZS angażowali się w wiele niezależnych inicjatyw społecznych. Świadczyły one o autentyczności i demokratyczności stowarzyszenia. Naturalna wspólnota wartości łączyła studentką organizację z innymi ugrupowaniami niezależnymi: NSZZ „Solidarność”, NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”, Konfederacją Polski Niepodległej, czy Komitetem Obrony Więzionych za Przekonania. Wyrazem współpracy były chociażby zorganizowane wspólnymi siłami w wielu miastach Polski, odbywające się 25 maja 1981 r. wielotysięczne manifestacje w obronie więźniów politycznych. Przedsięwzięciami z którymi docierało do szerszej społeczności były spotkania ze znanymi opozycjonistami, a także ludźmi nauki i kultury. Prowadzono również niezależną działalność wydawniczą. Istotną kwestią było zaangażowanie w organizację obchodów świąt i rocznic nie uwzględnionych w oficjalnym kalendarzu, takich jak: 3 Maja, 11 Listopada; czy rocznice przełomów: Czerwiec'56, Grudnia'70, Czerwiec'76, Sierpnia'80. Dla studentów szczególnie istotnym stało się przypomnienie społeczeństwu o wydarzeniach Marca'68.

Jesienią 1981 r. pomiędzy reżimem a niezależnymi organizacjami dochodziło do coraz częstszych spięć. Wydarzeniem które zbulwersowało środowisko akademickie był niedemokratyczny wybór rektora Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Radomiu – płk Michała Hebdy. Przeciwko temu zdecydowanie wystąpiły miejscowe struktury NSZZ „Solidarność” oraz NZS. 26 października 1981 r. na WSI rozpoczął się strajk okupacyjny. Na wezwanie KKK NZS, począwszy od 12 listopada do protestu solidarnościowego przyłączyli się studenci 70 uczelni wyższych. Do prowadzenia negocjacji powołano Akademicki Komitet Strajkowy. Ustalono, że warunkiem przerwania strajków powinno być wniesienie do sejmu społecznego projektu ustawy o szkolnictwie wyższym oraz zorganizowanie demokratycznych wyborów rektora WSI w Radomiu. Niestety reżim nie zamierzał ustępować, gdyż w tym okresie był już przygotowany do wprowadzenia stanu wojennego. Przejawem tego było chociażby rozbicie przez milicyjnych komandosów i ZOMO strajku okupacyjnego studentów Wyższej Oficerskiej Szkoły Pożarniczej w Warszawie, do czego doszło 2 grudnia 1981 r. Wobec wzrostu napięcia, przy obietnicy Konferencji Rektorów odnośnie mediacji w sprawie WSI, a także odpowiadając na apel Prymasa Polski – 7 grudnia kierownictwo NZS wezwało do zawieszenia akcji protestacyjnej. Oznaczało to stopniowe wygaszanie strajków studenckich, co trwało aż do 13 grudnia 1981 r.

Wprowadzenie stanu wojennego zakończyło okres legalnej działalności NZS. Organizacja została ogólnie rozwiązana 5 stycznia 1982 r. Niemniej wielu jego sympatyków włączyło się w działalność konspiracyjną. W drugiej połowie lat 80. studia rozpoczęło nowe pokolenie młodziży pozbawione jakichkolwiek złudzeń co do możliwości dalszego funkcjonowania realnego socjalizmu. Na popularności zaczęły zyskiwać radykalnie antykomunistyczne ugrupowania, takie jak: Solidarność Walcząca, Ruch „Wolność i Pokój”, KPN. Zaczęły się również odtwarzać struktury NZS. 10 stycznia 1987 r. w akademiku Politechniki Warszawskiej doszło

do II Zjazdu Zrzeszenia, w którym uczestniczyli przedstawiciele 21 uczelni. Niestety problemem odbudowującej się organizacji był rozłam na tle różnic ideowych. Powstały dwie grupy – radykalna (krakowska) i ugodowa (warszawska). Niemniej w kolejnych miesiącach studenci przypomnieli społeczeństwu o sobie, organizując spektakularne happeningi i manifestacje. Na wielu uczelniach NZS rozpoczynało jawną działalność. W dniach 9–11 września 1988 r. w Gdańsku odbył się III Zjazd NZS, na którym postanowiono m.in. wystąpić z wnioskiem o relegalizację. Został on rozpatrzony odmownie. W odpowiedzi na decyzję MSW w dniach od 16 do 21 stycznia 1989 r. przez ośrodki akademickie przetoczyła się studencka akcja protestacyjna. W tym okresie struktury NZS działały na 71 uczelniach i w ich 5 filiach oraz skupiały ok. 20 tys. członków.

Problem rejestracji pozostał aktualny również w trakcie obrad okrągłego stołu. Wciąż rządzącym przedstawicielom reżimu najbardziej wadziły bezkompromisowość i wyrazisty antykomunizm młodego pokolenia. Nie podobało się to również części reprezentantów strony solidarnościowej. Z tych powodów nie wahano się używać przeciwko manifestującym studentom ZOMO. Do większych starć doszło m.in. 23 lutego 1989 r. w Krakowie. Czarę goryczy dopełniła decyzja Sądu Wojewódzkiego w Warszawie z 23 maja 1989 r., o odrzuceniu kolejnego wniosku dotyczącego wznowienia działalności. Odpowiedzią Zrzeszenia była organizacja strajku, w trakcie którego okupowano budynki dydaktyczne w 43 uczelniach w kraju.

Rejestracja NZS stała się możliwa dopiero po uchwaleniu przez sejm kontraktowy nowej ustawy o szkolnictwie wyższym. Spowodowało to, iż 22 września 1989 r. Sąd Najwyższy uchylił decyzję Sądu Wojewódzkiego w Warszawie. Wieloletnie starania zostały w końcu uwieńczone sukcesem. Pomimo tego Służba Bezpieczeństwa (aż do jej rozwiązania w lipcu 1990 r.) traktowała Zrzeszenie jako organizację zagrażającą bezpieczeństwu państwa polskiego – i w związku z tym nadal prowadzono jego inwigilację.

Władze wybrane podczas I Krajowego Zjazdu Delegatów NZS w Krakowie, 3–6 kwietnia 1981 r.

Oświadczenie Ogólnopolskiego Komitetu Protestacyjnego Środowisk Naukowych, WSI Radom, 6 listopada 1981 r.

Statut NZS, 19 października 1980 r.

Początek strajku listopadowo-grudniowego (19 listopada – 9 grudnia 1981 r.)

Decyzję o przystąpieniu studentów z Torunia do ogólnopolskiego strajku podjęto na wiecu, który zwołano w auli UMK 17 listopada 1981 r.

Pierwszy dzień strajku – 19 listopada odbył się w kilku budynkach, mianowicie w Instytucie Biologii, Instytucie Fizyki, salach gimnastycznych na Bielanach, Instytucie Ekonomii, Collegium Maius, Collegium Minus, Akademickiej Przychodni Lekarskiej. W Rektoracie obradował Zarząd Uczelniany NZS, zaś w Dworze Artusa działała Sekcja Propagandy Strajku. Ogółem strajkowało ok. 27 % studentów wszystkich kierunków studiów dziennych. 21 listopada okupowano Rektorat, Studium Języków Obcych i sale gimnastyczne na Bielanach. Reszta udała się do akademików i pozostała tam w warunkach strajku. 21 i 22 listopada podjęto jednak decyzję o zmianie formy strajku. Studenci okupowali budynki swoich wydziałów w ograniczonych liczebnie grupach i na przemian. Zarząd Uczelniany NZS przekształcił się w Komitet Strajkowy, do którego przyłączyli się Zbigniew Nowek i Jacek Kalas. Ustanowiono również funkcję rzecznika prasowego strajku – został nim Jacek Stryczyński. Poszczególne obiekty miały swoje Komitety Strajkowe.

Toruńscy studenci mieli dwa postulaty: przeprowadzenie demokratycznych wyborów rektora Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Radomiu i zaprzestanie blokowania przez władze reformy ustawy o szkolnictwie wyższym.

Wiec w Instytucie Biologii w pierwszym dniu strajku 19 listopada 1981 r.
(od lewej) Zbigniew Zygora, Robert Rawa, Jerzy Tomkiewicz

Zebrańie rzecznika prasowego strajku Jacka Stryczyńskiego z przedstawicielami strajkujących budynków

W siedzibie Komitetu Strajkowego

Jeden z komitetów strajkowych

Siedziba Komitetu Strajkowego UMK w Rektoracie

Komitet strajkowy na Wydziale Prawa

Zakończenie strajku listopadowo-grudniowego (19 listopada – 9 grudnia 1981 r.)

Władze Uniwersytetu były przeciwne akcji studentów w postaci bezterminowego strajku. 25 listopada 1981 r. na wspólnym posiedzeniu Senatu UMK i Komitetu Strajkowego dyskutowano nad strajkiem czynnym, który miały polegać na tym, aby protest mógł odbywać się przy równoczesnym uczęszczaniu na zajęcia. Do zmiany formy strajku nie doszło.

Dnia 7 grudnia 1981 r. studenci UMK wypowiedzieli się w referendum za kontynuowaniem strajku. Nocą z 8 na 9 grudnia w poszczególnych budynkach odbywały się wiece. Tego dnia rano w czasie ogólnouczelnianego wiecu w auli UMK, po burzliwych dyskusjach zdecydowano o zakończeniu strajku studentów.

Posiedzenie Senatu UMK i Komitetu Strajkowego, 25 listopada 1981 r.

Rektor Stanisław Dembiński (od lewej) i prorektor Władysław Bojarski. Nad nimi godło państwowe z doklejoną przez studentów koroną, 25 listopada 1981 r.

Plebiscyt dotyczący dalszych losów strajku

Wiec studentów strajkujących w Studium Języków Obcych, 8/9 grudnia 1981 r.

Wiec w Studium Języków Obcych, przemówienie Władysława Wilkansa, 8/9 grudnia 1981 r.

Strajk listopadowo-grudniowy. Strajkowa codzienność (19 listopada – 9 grudnia 1981 r.)

Warunki socjalne w czasie strajku nie były najlepsze. Trudności polegały na braku miejsc noclegowych. Posiłki przynoszono ze stołówek.

Podjęmowano również działania mające zapobiec wywołaniu uczucia znużenia długotrwałym pobytom w zamknięciu. Zaproszono więc aktorów toruńskiego teatru im. Wilama Horzycy. W salach gimnastycznych na Bielanach wystawiony został spektakl pt. „Bez ingerencji cenzury”. Wyświetlano filmy fabularne, zapraszano śpiewających artystów. Wykładowcy z UMK wygłaszali prelekcje. Odbywały się też spotkania z działaczami „Solidarności” i Toruńskiego Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania oraz ze strajkującymi w tym samym czasie rolnikami w budynku Cukrowni Toruńskich. Śpiewano piosenki, grano w szachy i brydża, nadrabiano zaległości w lekturze. Kilkakrotnie studenci Wydziału Sztuk Pięknych organizowali akcje, które polegały na pracach porządkowych.

W niedziele we wszystkich strajkujących budynkach, poza akademikami odprawiano msze św. Strajkujący w domach akademickich otrzymywali przepustki na wyjście do kościoła.

Studenci Wydziału Sztuk Pięknych sporządzali plakaty, którymi obwieszano przede wszystkim Dwór Artusa. Malowano także hasła na murach i chodnikach.

Studenci Wydziału Sztuk Pięknych przygotowujący plakaty

Plakaty na budynku Wydziału Nauk Ekonomicznych i Instytutu Historii

Budynek Rektoratu UMK w czasie strajku

Plakaty strajkowe

Żądania strajkujących studentów

Mieszkańcy Torunia przed Dworem Artusa

Budynek Wydziału Nauk Ekonomicznych i Instytutu Historii

Oplakatowany Dwór Artusa (w 1981 r. jeden z budynków UMK)

Strajk listopadowo-grudniowy. Strajkowa codzienność (19 listopada – 9 grudnia 1981 r.)

Studenci Wydziału Nauk Ekonomicznych (od lewej) Krzysztof Łęgowski i Grzegorz Jędrzycka niosący posiłek dla strajkujących

Strajkowa noc na Wydziale Nauk Ekonomicznych

Bramka przy wejściu do okupowanego budynku

Posiłek strajkujących

Studenci Wydziału Nauk Ekonomicznych

Strajk w akademiku

Koncert w Rektoracie dla studentów strajkujących w Studium Języków Obcych

Prace społeczne

Występ aktorów z Teatru im. Wilama Horzycy w Toruniu (rekwizytem było ogromne krzesło)

Msza Św. w sali gimnastycznej na Bielanach odprawiana przez redemptorystę o. Eugeniusza Karpiela

NZS wobec wyborów władz UMK

Wiosną 1981 r. na UMK odbyły się pierwsze od wielu lat demokratyczne wybory władz uczelni i na poszczególnych wydziałach. 27 kwietnia 1981 r. wybrano nowego rektora i prorektorów. Rektorem został prof. Stanisław Dembiński (zastąpił na stanowisku prof. Ryszarda Bohra), prorektorem do spraw nauczania doc. Władysław Bojarski, a prorektorem do spraw ogólnych doc. Sławomir Kalembka. Funkcję prorektora do spraw nauki i I zastępcy rektora pełnił odąd prof. Jan Kopcewicz.

Na uwagę zasługuje fakt, że elektorzy reprezentujący studentów byli prawie wyłącznie związani z NZS. Zrzeszenie poparło kandydaturę prof. Dembińskiego i przyczyniło się do jego wyboru.

Dnia 5 października 1981 r. działacze NZS – Joanna Jabłońska, Małgorzata Zbigniewicz, Zbigniew Nowek, Piotr Gierszewski i Mirosław Maciejewski wzięli udział w uroczystości przekazania władzy nowemu rektorowi. Przewodniczący Zbigniew Nowek zaoferował nowemu rektorowi pomoc w pełnieniu funkcji.

Mimo likwidacji NZS przez władze w 1982 r. powodzeniem zakończyło się przeprowadzenie przez osoby z nim związane, wyborów studenckich delegatów do Senatu uczelni w 1983 r. Wszystkie miejsca studenckie w Senacie objęli członkowie Zrzeszenia. Rok później osiemnastu członków NZS znalazło się w kolegium elektorckim, wybierającym rektora i prorektorów. Dzięki ich głosowaniu 11 kwietnia 1984 r. wybór padł na prof. Stanisława Łęgowskiego, popieranego przez podziemną „Solidarność”.

Studenci głosujący w auli UMK

doc. Władysław Bojarski

Dotychczasowy rektor prof. Ryszard Bohr

Wystąpienie nowego rektora prof. Stanisława Dembińskiego

Jacek Partyka i Małgorzata Zbigniewicz gratulują prof. Stanisławowi Dembińskiemu

„Studencka Solidarność”

**Niezależne Zrzeszenie Studentów
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu
(1980–1989)**